

ORDLISTA

Adaptiv styrning: Styrningssätt som bygger på samarbete, flexibilitet och lärande och som förlitar sig på nätverk av individer och organisationer på flera nivåer.

Antropocen: Människans tidsålder, ett nytt namn som föreslagits för den nuvarande geologiska epoken som definieras av vår egen massiva påverkan på jordens klimat- och ekosystem.

Art/areasamband: En långsiktigt artrik lokal måste först och främst vara belägen i ett artrikt landskap. En isolerad eller liten lokal kommer att få en utarmad flora och fauna på grund av begränsade möjligheter att tillföras nya arter genom spridning (ett spridningsfilter). Den lokala artstocken på en plats vid en tidpunkt beror också på den enskilda lokalens kvalitéer (ett habitatfilter), arters biologi och interaktioner mellan arter (ett ekologiskt filter) samt slumpmässiga faktorer.

Biokapacitet: Biologisk kapacitet, det vill säga jordens förmåga att omvandla solenergi till biomassa. Biokapaciteten för ett ekosystem är beroende av dess förmåga till produktion av biologiskt material och dess förmåga att absorbera restprodukter som koldioxid. Tillgänglig biokapacitet per capita hänvisar till produktiv vatten- och landyta dividerad med antalet människor i området.

Biologisk mångfald: Mångfalden av alla former av liv på jorden, inklusive variation inom och mellan arter och inom och mellan ekosystem.

Biomassa: Massan av all levande substans, dvs. den sammanlagda massan av alla levande organismer, inom ett visst område. Biomassa används i två något olika betydelser, antingen allt biologiskt material i ett geografiskt område eller material som man utvinner energi ur, till exempel genom att förbränna det.

Biosfär: Den sfär av luft, vatten och land där allt liv på planeten finns; det globala ekologiska systemet som innefattar alla levande varelser och deras relationer.

Cellandning: En process som sker i alla levande celler då organiska ämnen bryts ned och energi frigörs tillsammans med koldioxid och vatten.

Den stora accelerationen: Avser den dramatiska ökningen av mänsklig aktivitet efter andra världskriget och det resulterande trycket på den globala miljön.

Ekosystem: Alla organismer i ett givet område, tillsammans med den fysiska miljön som de interagerar med (t.ex. en skog, ett korallrev eller ett hållkar).

Ekosystembaserad förvaltning: En förvaltningsstrategi som tar hänsyn till alla interaktioner i ett ekosystem, inklusive människor, snarare än att fokusera isolerat på enstaka frågor, arter eller ekosystemtjänster.

Ekosystemtjänster: Den nytta människor får av ekosystem, t ex tillhanda- hållande av rent vatten, reglering av klimat, pollinering av grödor och uppfyllande av människors kulturella behov.

Exergi: Ett mått på energikvalitet Exergin minskar i omvandlingar från solenergi till värme medan energiinnehållet är detsamma.

Fotosyntes: Den kemiska process som sker i gröna växter och som med hjälp av vatten och koldioxid bygger näringsrika organiska ämnen med hjälp av klorofyll. Syre produceras i denna process.

Fragmentering: Fragmentering innebär att en tidigare sammanhängande yta delas upp. I naturen är fragmentering vanligen en effekt av biotopförlust. En sammanhängande naturskog kan fragmenteras genom avverkningar. Gräsmarkerna i ett jordbrukslandskap kan fragmenteras genom att vissa överges. Gemensamt för fragmenteringen i naturen är att biotopen blir mindre sammanhängande. Den vetenskapliga termen är minskad konnektivitet.

Gröna planer: Skogsbruket planläggs med skogsbruksplaner vilka beskriver skogliga tillstånd och åtgärdsbehov på en fastighet. På en grön skogsbruksplan markeras de olika områdena i klasser beroende på deras naturvärde.

Förkortningen P.G. (Produktion med Generell hänsyn) används för att betecknar den normalt brukade skogen, utgör ofta ca 80 % av en fastighet.

K står för Kombinerade mål i Södras planer, Skogsstyrelsen använder P.F. (Produktion med förstärkt hänsyn) för att ange att beståndet har delade mål; produktion och naturvård. Används exv. för lövrika skogar där granen slutavverkas.

N.O. betyder Naturvård Orörd, dvs inga skogliga åtgärder görs i dessa s.k. frivilliga avsättningar

N.S. är skogar med Naturvårdande Skötsel

Klasserna NO, NS och K/PF utgör tillsammans ofta ca 10 % av skogsinnehavet på en gård.

Hamling: En skötselsteknik som kan utföras på de flesta lövträd, till exempel lind, alm eller ask.

Tekniken går ut på att samtliga grenar beskärs med regelbundna intervall på mellan 3 och 20 år.

Hamling utförs på sensommaren innan löven faller för att ge foder åt boskap. Träden beskärs på ett sådant sätt att fler skott bildas till kommande år. Hamling, till skillnad mot beskärning av fruktträd med mer frukt trots reducering av nya skott. Syftet är att så snabbt som möjligt få fram en stor mängd löv.

Oftast torkades kvistarna med löv och sparades till foder för djuren inför vintern. Hamlingen bidrar till att trädet växer långsammare eftersom det finns en mindre lövmassa som ansamlar energin. De blir också snabbt rötangripna och därmed otjänliga för människor som ved eller virke. Hamlade träd i vårt landskap är ofta de äldsta kvarvarande träden i landskapet.

Holocen: Den ovanligt stabila geologiska period som började ca 9600 före Kristus och fortsätter fram till idag. Se även Antropocen.

Indikatorart: En art som är knuten till speciella förhållanden, t.ex. kalkrik mark, och vars förekomst därmed påvisar ett förhållande i miljön som annars kan vara svårt att se.

Kaskadeffekt: En enstaka djuart kan genom att finnas i en miljö påverka hela ekosystem. När vargen återinfördes i Yellowstones nationalpark ändrades hela parkens djur och växtliv. Färre hjortar innebar fler buskar och träd, mer insekter och småfåglar o.s.v.

Kontinuitet: Ett annat ord för detta är konnektivitet och innebär att ett områdes biotoper har förbindelser med varandra. Kontinuiteten kan gälla både rumsligt och tidsmässigt. Till exempel kan en bruten kontinuitet av död ved vara förödande för arter med svag spridningsförmåga.

Metapopulation: Ett ekologiskt begrepp för att beskriva hur en art lever på en begränsad yta med lämplig livsmiljö. Om flera sådana miljöer finns inom spridningsavstånd mellan varandra utgör djuren tillsammans en metapopulation. Större salamander kan vandra någon km och om de dammar de lägger ägg i finns inom några hundra meter från varandra så har djuren möjlighet att överleva i landskapet och senare komma tillbaka även om en enstaka damm förstörs. Fler individer som har genetiskt utbyte med varandra minskar också risken för inavel.

Millennium ecosystem assessment: En global granskning som lanserades av FN och genomfördes mellan 2001 och 2005 för att bedöma konsekvenserna av förändringar i ekosystemen för mänskligt välbefinnande.

Naturkapital: En förlängning av det traditionella ekonomiska begreppet kapital, myntat för att representera de naturtillgångar som ekonomer, regeringar och företag tenderar att utelämnas från sina balansräkningar. Det kan delas in i icke förnyelsebara resurser (t ex fossila bränslen), förnyelsebara resurser (t ex fisk) och tjänster (t ex pollinering).

Naturvärde (vid skoglig bedömning): Område som har förutsättningar att utvecklas till nyckelbiotop men ännu inte riktigt når upp till den kvaliteten.

Notdragning: En fisketeknik som bygger på att ett nät läggs ut i en halvcirkel och sedan dras in mot land. I ÖVB hade detta fiske tidigare en mycket stor ekonomisk betydelse och rätten att dra not tillhörde olika markägare. I Vättern har traditionen levt kvar under 1900-talet men saknar idag ekonomisk betydelse.

Nyckelart: En art som har avgörande betydelse för ekosystemets funktion och stabilitet. Daggmask , spillkråka och bäver är exempel på nyckelarter som har stor påverkan på sin miljö och på andra arters förekomst.

Näringspyramid: En figur som visar hur **biomassan** fördelas på olika **trofiska** nivåer i ett **ekosystem**. Det är en kvantitativ illustration av en **näringskedja**, som visar hur energi överförs från **producenter** till **konsumenter** uppåt i näringskedjan samtidigt som energin går förlorad i varje steg. **Näringspyramider** (även kallade trofiska pyramider) illustrerar hur biomassa fördelas på olika nivåer i ett ekosystem.

Nyckelbiotoper: Skogsområden med mycket höga naturvärden. En nyckelbiotop är ett område med en speciell naturtyp som har stor betydelse för skogens flora och fauna och har förutsättningar att hysa hotade och rödlistade arter. Ett skogsområde kan vara en nyckelbiotop på grund av en speciell skogshistoria eller på grund av sällsynta ekologiska förhållanden. Några nyckelbiotoper uppträder bara i vissa terränglägen som till exempel strandskogar, raviner och rasbranter. Många nyckelbiotoper känns igen på att det är gott om olika nyckelelement såsom död ved, gamla träd, hamlade träd, mossklädda stenblock och bergväggar. Andra nyckelbiotoper kan utmärka sig genom förekomst av speciella arter som påvisar höga naturvärden, så kallade signalarter. Saknar lagligt skydd men omfattas ofta av skogsägarnas frivilliga hänsyn. Nyckelbiotoper är de "fröpåsar" som ska sprida biologiskt liv till omgivande, varsamt brukade skogar.

Paraplyart: En känslig art vars krav på sin livsmiljö täcker in många andra arters krav. Paraplyartens krav kan användas som verktyg för att göra funktionella reservat eller andra naturvårdsåtgärder som gynnar inte bara den arten, utan hela den biologiska mångfalden.

Planetära gränser: En rad globala biofysiska gränsvärden som mänskligheten bör hålla sig inom för att våra samhällen ska kunna fortsätta att utvecklas på ett positivt sätt – utan att drabbas av katastrofala

tröskeleffekter i miljö och klimat. Konceptet utvecklades av en grupp forskare från bland annat Stockholm Resilience Centre och publicerades i tidskriften nature år 2009.

Resiliens: Förmågan hos ett system – t ex en skog, stad eller ekonomi - att hantera förändring och fortsätta att utvecklas; motstå stötar och störningar (t.ex. klimatförändringar eller finansiella kriser) och använda sådana händelser för att katalysera förnyelse och innovation.

Rödlistad art: En art som finns förtecknad i den så kallade rödlistan som innehåller arter som är utsatta för någon form av hot som riskerar att försvaga eller utrota arter. I Sverige tas nationella rödlistor fram av [ArtDatabanken](#) som kategoriserar arterna i följande kategorier (internationell kod inom parentes):

[Utdöd](#) (EX, Extinct)

[Utdöd i vilt tillstånd](#) (EW, Extinct in the wild)

[Nationellt utdöd](#) (RE, Regionally extinct)

[Akut hotad](#) (CR, Critically endangered)

[Starkt hotad](#) (EN, Endangered)

[Sårbar](#) (VU, Vulnerable)

[Nära hotad](#) (NT, Near threatened)

[Livskraftig](#) (LC, Least concern)

[Kunskapsbrist](#) (DD, Data deficiency)

[Ej bedömd](#) (NE, Not evaluated)

Signalart: En typ av indikatorart som är användbara för att lokalisera och urskilja skogar med höga naturvärden. Förekomst av en eller flera signalarter är ofta tecken på ett avvikande skogsområde som kan vara nyckelbiotop.

Skiftesreformer: Flera stora jordbruksreformer genomfördes under 1700-talet och 1800-talet. De syftade till få till göra matproduktionen effektivare då böndernas många små utspridda jordlotter slog samman till enskilda gårdar. En följd av omfördelningen av detta blev att byarna splittrades upp. För de allra flesta gårdar i ÖVB finns en eller flera skifteskartor bevarade på lantmäteriet. De gamla kartorna förklarar ofta förekomst av djur och växter i dagens landskap.

Social-ekologiskt system: Ett integrerat system av människor och natur med ömsesidig återkoppling och ömsesidigt beroende. Konceptet betonar människan-i-naturen-perspektivet.

Social innovation: Innovativa idéer och metoder för hur vi ska lösa samhällsproblem på nya sätt. Det kan vara ett initiativ, en produkt, en process eller ett program som på djupet ändrar grundläggande rutiner, resursflöden, beslutsprocesser eller övertygelser i ett socialt system.

Svedjebruk : En odlingsteknik som innebär att skog huggs ner, riset eldas upp och en sår (ofta råg eller rovor) i askan. Tekniken används i hela världen och det finns romerska beskrivningar (2000 år sedan) om de vilda, svedjande, folken i norra Europa. På inägornas åkrar gjorde bristen på gödsel att skördarna blev väldigt små (ibland bara dubbla utsädet). På svedjeåkrarna var skördarna stora det första året och ev. något år därefter (upp till 40 ggr utsädet). Sista svedjan i Ölmstad socken anlades 1835, i samband

med skiftesreformerna. Förbud mot svedjning infördes för att få igång virkes- istället för matproduktion på utmarken. Förmodligen har alla skogar i ÖVB använts för matproduktion under flera århundraden (bete och svedjeåkrar).

Symbolart: Ofta stora och karismatiska hotade arter som används för att förmedla till allmänheten att det finns hot mot vår natur. Arten i sig behöver inte ha något indikatorvärde utan kan ses som ett "flaggskepp" för naturvård. Världsnaturfondens jättepanda är den mest kända symbolarten.

Transformation: Skapandet av ett nytt system när ekologiska, ekonomiska eller sociala förhållanden förändras utifrån nuvarande system.

Trofinivå: Näringsnivå. Ordet trofi innebär egentligen "ätande", och i den trofiska strukturen klarläggs således "vem som äter vem". Exempel på olika trofinivåer är producenter (väster), växtätare (bytesdjur), rovdjur

Tröskelvärde: Innebär att om ett parametervärde överskrids går systemet in i ett annat tillstånd. Ett tröskelvärde är inte ett rätlinjigt samband mellan en resurs och något som är beroende av resursen utan om resursen passerar ett tröskelvärde så ökar betydelsen påtagligt. En studie har till exempel visat att det kan behövas 20 kubikmeter eller mer av liggande död granved för att vara säker på att hotade svampar knutna till sådan ved ska kunna överleva. Tröskelvärden finns också för t.ex. mängden habitat på landskapnivå (t.ex. mängden gammal skog). Ett problem i sammanhanget är att det dröja flera år innan tröskeeffekten uppnås.

Utdöendeskuld: Ett begrepp som används för att beskriva hur arter försvinner långsammare ur landskapet än vad deras livsmiljöer gör. I ÖVB (och hela södra Sverige) högs exv. större delen av ekarna bort på 1840-talet. Mellanspetten, "eklandskapets egen hackspett" häckade sista gången i Bråneryd, Huskvarna, på 1930-talet. Miljön försämrades alltså kraftigt men fåglarna kämpade på med allt sämre framgång.

Ädellövträd: [Lövträd](#) vars [träslag](#) är särskilt ekonomiskt värdefulla och har snäva krav på omgivningen för att frodas. De får ofta stora kronor och planteras även ofta som [vårdträd](#). Ädellövträden i Sverige är enligt hävd skogsek, ask, alm, ek, lönn, lind, avenbok, bok samt fågelbär. Ädellövslogen återfinns endast i södra Sverige. Ädellövslogens utbredning har minskat kraftigt och hade sin storhetstid i Sverige för omkring 4000 år sedan.

Äng: En äng syftar ursprungligen på slåttermarker, där vegetationen av gräs och örter skördas som vinterfoder till djur. Ängar som inte gödslas, men haft en lång kontinuitet av slåtter med skörd och efterbete, kan få en mycket artrik flora och fauna. Eftersom ängsmarken är en av de naturtyper som minskat allra mest de senaste hundra åren finns också en stor mängd rödlistade arter av främst kärlväxter och insekter som fjärilar och steklar knutna till de återstående ängsmarkerna. De flesta av dessa arter finns dock även på ogödslade naturbetesmarker.

Äng är åkers moder: Ett gammalt talesätt som betyder att ängens hö är nödvändigt för att boskapen skall överleva under vintern och i sin tur ge gott om gödsel för åkern. Ju mer gödsel det fanns, desto större åkermark och bättre skörd kunde bonden få. Slätterängen är Sveriges arttätaste och artrikaste markslag, tillsammans med naturbetesmarken. En äng kan hysa upp till 50 olika arter av gräs och örter per kvadratmeter. Därtill finns en mängd insekter som är knutna till den rika floran, vilket ger förutsättningar för en mångfald av fåglar och fladdermöss.